

HALVOR ROSENDAHL

Minnetale holdt i Norsk Geologisk Forening den 4. april, 1963.

av

ROLF W. FEYLING-HANSEN

Konservator Halvor Rosendahl døde på Rikshospitalet i Oslo den 6. mars, 1963. Selv om dette skjedde etter mange ukers sykeleie, kom dødsfallet brått på de fleste. Det var ikke så lenge siden han jevnlig var oppom museet. Han var nok blitt magrere, beveget seg kanskje litt langsommere i korridoren. Men hans konversasjon ved frokostbordet var vital og fengende som i alle år. Han var en sterk mann som tvang seg på benene lenge etter at hans fysiske tilstand var katastrofalt undergravet. Hans intellekt ble aldri svekket. På hospitalet, langt inn

i døden, skrev han en klar og flengende kritikk av Teilhard de Chardin's store bok «Le phénomène humain», hvilken han så som en forkvakling av utviklingslæren.

Men i virkeligheten droges han med sykdommen gjennom en årrekke.

Rosendahl ble 73 år gammel. I mer enn 40 år var han knyttet til de geologiske museer på Tøyen. Jeg kjente ham bare gjennom godt og vel tredjeparten av hans konservatortid, og har måttet søke opplysning hos eldre medarbeidere ved museene når det gjelder hans tidligere geologiske virke, først og fremst hos Alf Granli og Anatol Heintz.

Halvor Olai Rosendahl ble født den 8. januar 1890 i Fana, sønn av ingeniør Hans Gerhard Abel Rosendahl og Elise Josefine Dreyer. Som den eldste av tre sønner var det fra første stund meningen at han med tiden skulle overta ledelsen av den bedrift som allerede hans bestefar hadde skapt, Rosendahl Spinnerier, Fana. Hans utdannelse tok sikte på dette. I 1907 tok han examen artium, 17 år gammel, i 1909 ingeniøreksamen ved det som dengang het Bergens Tekniske Skole, og derefter studerte han i 1½ år ved den tekniske høyskole i München. Derpå tilbrakte han 7 år ved spinneriet i Fana, først som praktikant, derefter som ingeniør.

I hele denne tid var hans naturvitenskapelige interesser levende og voldte uro hos ham inntil han brøt oververt og begynte å studere realfag ved Universitetet i Oslo. Allerede i 1918 finner vi ham ved Mineralogisk-Geologisk museum, som vitenskapelig assistent inntil 1920 da han ble konservator der etter Mimi Johnson. I 1923 tok han Matematisk-naturvitenskapelig embetseksamen med geologi som hovedfag. Hans hovedfagsoppgave var «Brumunddalens porfyr-sandsteins-lagrekke», bifagene kjemi, botanikk og zoologi. Samme år giftet han seg med adjunkt Marie Elisabeth Koefoed.

Rosendahl kom inn i det norske geologiske miljø i en tid med rivende ekspansjon da Mineralogisk-geologisk museum og Paleontologisk museum nylig var utskilt fra Mineralogisk institutt og flyttet over i den nye museumsbygningen på Tøyen. Blant tidens førende geologer var Brøgger, Schetelig, Goldschmidt og Øyen. Alle disse, kanskje først og fremst Goldschmidt, preget hans undervisning og viden. Han samarbeidet intimt med Gunnar Holmsen og Anders Nummedal og var også med Olaf Høltedahl blant annet i Finnmark. Han bistod Øyen med mikroskopering av dennes store flyttblokk-materiale. Tidlig vendte hans interesse seg mot kvartærgeologien og mot agrikulturelle problemer. Han var i sin tid av en enstemmig komité innstillet til et dosentur ved Landbrukshøyskolen.

Da konservator Øyen døde i 1932, overtok imidlertid Rosendahl stillingen etter ham. Han gikk dermed over fra Mineralogisk-geologisk til Paleontologisk museum og kunne ofre seg helt for kvartær-Geologien. Denne stillingen hadde han til han falt for aldersgrensen i 1960.

Han beskjeftiget seg i denne tiden med emner fra de fleste områder av kvartærgeologien: fra kartlegging av løsavsetninger, over stratigrafi på grunnlag av marine mollusker og vektslivets utvikling på land til strandforskyvningsfenomener og ren arkeologi. Jeg nevner noen av hans artikkeltitler fra denne tiden for å illustrere spennvidden: «Litt om Østfold-naturen» (Norsk geol. tidsskr., bd. 23), «The geology of the Finse district» (Proc. of the Geol. Assoc., bd. 45, 1934), «Fortschritte der Quartärstratigraphie in Norwegen während der letzten Jahre» (Quartär, bd. 2, 1939), «Regionale landhevninger utledet av tidevannsmålinger og presisjonsnivellement» (Norsk geol. tidsskr., bd. 16), «Om stigning av landet» (Naturen, 1940), «Das Alter der prähistorischen Kulturen in Finnmark, Nord-Norwegen» (Verh. 3. Internat. Quartär-Konferenz, bd. 2, 1936).

Han var sterkt opptatt av flintens forekomst i Norge, betydelige samlinger av flint har han i årenes løp bragt til Paleontologisk museum. I senere år var han levende interessert i de muligheter som datering med radioaktivt kullstoff åpnet for kvartær-kronologien. Han rakk også, tildels i samarbeid med Olaf Høltedahl, å finne frem og få datert en serie prøver av fossile mollusk-skall fra Oslofjord-området kvartær. Dateringsresultatene er publisert i tidsskriftene Radiocarbon Supplement og Radiocarbon, 1959—1962.

Rosendahl var den første som ga et moderne bidrag til forklaring av dødismorenenes dannelse, dødislandskapets abrupte relieff. I sitt arbeide fra 1931 «Bidrag til Varangernesets geologi» (Norsk geol. tidsskr., bd. 12) beskriver han hvordan morenemassene under en nedsmeltende dødis står under hydrostatisk trykk og presses opp i sprekker og ujevnheter på undersiden av isen, en anskuelse som i senere år er tatt opp og ført videre av Gunnar Hoppe i Sverige.

Med sitt omfattende litteratur- og personkjennskap var Rosendahl et levende stykke norsk geologisk historie, et daglig bindeledd mellom nutid og fortid. Han gjorde fortidens store geologer nærværende for oss, gjerne på en slik måte at han viste oss mennesket bak forskeren, personen bak skriftene. Det var naturlig at han kom til å skrive mange biografier, han var medarbeider i Biografisk leksikon, og mange bibliografier. For sin store sammenstilling av geologisk litteratur angående Norge med Svalbard og andre ishavsbesiddelser fra 1920 til 1932 med supplementer til tidligere lister helt fra 1916, fikk han Reuschmedaljen i 1934. Han var naturligvis en flittig benyttet leksikograf. Særlig meget skrev han i Norsk Allkunnebok.

Rosendahl søkte alltid helhetssynet, han søkte å passe enkeltfenomenene på alle livets, og for så vidt også dødens, områder inn i en filosofisk enhet som var fast forankret i utviklingslæren. Darwin var et av hans store forbilder. Han holdt mange foredrag om filosofiske emner blant annet i Studentersamfundet og Realistforeningen, som han i sin tid var med på å vekke til live. Og han skrev mange artikler

og debattinnlegg i aviser og tidsskrifter. Jeg nevner tre slike artikler fra hans senere år: «Livet og utenverdenen», «Mennesket og naturloven», og «Materiens kausalitet» (Under dusken, årg. 33, Trondheim). Den aller beste var kanskje en om Relativitetsteorien som kom i Kirke og Kultur 1935.

Helt fra sin første tid ved museene på Tøyen påtok han seg mange tidkrevende og tildels utakknemlige oppdrag. For eksempel nedla han et stort og mangeårig arbeide for å bringe museenes bibliotek i tidsmessig stand. Videre hadde hans kontor en slik beliggenhet at han fikk meget med publikum å gjøre, og han ga seg alltid god tid med dem som ville vise frem funn de hadde gjort. Og, det være seg aldri så alminnelige eller ubetydelige ting, finneren kom aldri slukøret ut fra hans kontor, tvert imot! Han var alltid mange kunnskaper rikere, og som regel hadde han fått retningslinjer for fortsatt virksomhet. Denne kontakt med publikum trakk Rosendahl ut på utallige befaringer, han måtte være så snild å komme og se på dette og hint, sent og tidlig. Den førte ham også inn i brevveksel med nærsagt utallige mennesker, og den varte gjerne gjennom årrekker. Mange slike museumsbesøkende tok han også med seg på ekskursjoner. I tillegg til dette fulgte han selv våkent med i gravninger for bygg og fundamentering i Oslo og distriktene omkring og besøkte selv så langt han kunne slike nyåpnede snitt i lagpakken. En lang rekke prøver bragte han på denne måten til museene.

Rosendahl ble medlem av Norsk Geologisk Forening i 1918. I hele 24 år var han dens sekretær, og det vet de som har hatt hvervet at det fører ikke lite arbeide med seg. Blant annet refererte han foreningens virksomhet i tidsskriftet Naturen og skrev dens historikk ved 50 årsjubileet, «Norsk Geologisk Forening gjennom 50 år». Videre skrev han referater til Norsk geologisk tidsskrift fra en hel rekke internasjonale geologkongresser. I 8 år, fra 1936, var han dessuten redaktør av Norsk geologisk tidsskrift, og allerede før den tid avlastet han Schetelig i hans redaktør-virke. Det var slitsomt å være redaktør, den gang som idag, slitsomt for en som satte sin ære i at Tidsskriftet skulle holde internasjonale mål. Det hersket adskillig skrivekløe, særlig hos de yngre, også dengang. Men manuskriptene var sjelden levert i trykkferdig stand, målt med et minimum av det vi idag forstår ved trykkferdig stand. De måtte flikkes og pusses på. Litteraturreferansene var nesten alltid gale. Rosendahl leste selv omhyggelig korrektur på alle artikler som ble trykt i Tidsskriftet i hans redaktørtid.

Han tok gjerne del i internasjonale kongresser og geologmøter. Da var han som regel foredragsholder og leverte gjerne diskusjonsinnlegg. På disse reisene knyttet han kontakter med mange av verdens kjente geologer. Siden stod han i livsvarig brevveksel med dem, og med de rommelige kår han levet under, var han og hans kone istand til å yde dem ubegrenset gjestfrihet når de i sin tur besøkte Norge.

Han var gla i Europa, følte seg hjemme overalt der. I særlig grad gjaldt det Danmark, det var hans annet fedreland.

Rosendahl var en mann med vid lesning. Han hadde begrunnede meninger langt utenfor sitt spesialområde, og han tok med forkjærlighet ekstreme standpunkter, i stort og i smått. Men han var aldri fanatisk. «Enhver blir salig i sin tro», sa han ofte. Men så ville han også selv få være ifred, ikke pådyttes noe han ikke hadde bedt om. Han godtok for eksempel aldri den offisielle norske sommertid, at man efter offentlig direktiv skulle stille klokken én time frem om våren og så én time tilbake igjen om høsten anså han fullkommen latterlig. Hans klokke gikk likt sommer og vinter. Han likte overhodet ikke direktiver eller noe som smakte av inngrep i den personlige frihet.

Samtidig var han en elsker av den klare form, og gav sine utsagn i presise vendinger både i skrift og tale. Han yndet å uttrykke seg i aforismer og paradokser. Da jeg kom til Paleontologisk museum som stipendiat i 1947 og skulle lære kvartærgeologi hos Rosendahl, sa han til meg som noe av det første: «Husk», sa han, «her er det ingen ting som haster». Det var noe å innprente en ungdom, novisen som formelig sydet av virketrang. Man skvettet det av seg som en meningsløshet. Men det var sant. Det var selve den museale og vitenskapelige grunnstemning han anslo med denne sats. Det skal ikke haste ved et museum. Spesielt må det ikke haste for vitenskapsmannen som befatter seg med grunnforskning, han må aldri ha hastverk. Tvert imot, han må ha anledning til så å si tidløs fordypelse. Men slikt skal det alder til for å forstå. Han tok meg inn i biblioteket: «Ikke skriv noe», sa han, «se her, det er alt sammen skrevet før». Dette var muligens sagt ut fra smertefull erindring om de mange gebrekkelige manuskripter han hadde måttet rette opp i sin redaktørtid. Men for øvrig er det riktig, sett med eldre øyne, å forsøke å få en ungdom til å betenke seg to ganger før han skriver. En ungdom begeistres over hver ny erkjennelse han gjør, og han vil hodekulls gjøre verden delaktig i gleden. Hans tredje hovedsetning var denne: «Sett aldri noe igang, du vet ikke hva det fører til». Og det er såvisst ikke vanskelig i vår tid å finne eksempler på virksomheter som har utviklet seg til katastrofale resultater, ting som har vært satt igang i den aller edleste hensikt åpenbarer i utviklingens løp et veldig og grufullt vrengebilde, og en hel verden ønsker den aldri var satt igang. Men vår vesterlandske livsførsel krever utfoldelse, er utfoldelse, vi kan så å si ikke leve uten å sette noe igang. Rosendahl etterlevet selv ikke denne sats. Blant annet var han ved sin død medlem av over 30 foreninger til fremme av ting som var satt igang, han holdt et utall av tidsskrifter og kampskrifter. Han stillet endog økonomisk garanti for mange tiltak.

Han var trofast som venn og fagfelle. Han var rasjonalist, ville være rasjonalist. Men sværmeren levet under overflaten. Sankt Hansaftnene samlet han og fru Rosendahl vennene hos seg ute på Lind-

haugen. Når været tillot det, spiste vi i haven. Så var det kaffe, kokt inne i kjøkkenet, blank kjele. Men da sto Rosendahl med en svart liten kjele og kokte egen kaffe ved ildstedet i haven. Det var den kjelen han brukte i Finnmarken i sin ungdom.

Halvor Rosendahl elsket Norge over alt. Gunnar Holmsen har sagt at ingen kjente ham som ikke har sett ham i naturen. Fædrejorden og alt stort den har fostret var for ham hellig. Derfor slutter jeg disse minneordene med å sitere siste strofe av Jørgen Moe's dikt til Welhaven, «Stille nu», som ble lest ved hans bisettelse:

Fædrejord,
tag din søn i skjødet,
han for dig har blødet,
du land i nord!
Navnet vil du gjemme,
men hans daad i lys du fremme,
o fædrejord.